

Werk

Titel: Caspar Decurtins

Ort: Erlangen

Jahr: 1911

PURL: https://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?345572629_0030|log64

Kontakt/Contact

[Digizeitschriften e.V.](#)
SUB Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen

✉ info@digizeitschriften.de

lingua, inua els hagian pouca instrucziun in scola. Üna generala culti-
vaziun del pövel romansch per mez del idiom german sei aunc per gene-
raziuns e generaziuns impossibla; perquei el desidereschi, cumbein che el
dall' autra vart sei importau per l' instrucziun tudesca, che ün metti plü
5 peisa sün l' instrucziun romanscha e quei tant tras las scolas, sco tras la
publicistica, pertgei che la caussa hagi er ün' importanza politica.

Sigr. consiglier naz. And. R. Planta iutret nella sala, che la dis-
cussiun era gia averta; el sentit discurrer in divers dialects e schet, ün
plü interessant congress che il present el mai non hagi frequentau. El ex-
10 clamet: „Tgei volein nus da plü? La presenta radunanza mussa plü che
evident, che las diversitads dels dialects exista plü nella phantasia, che
nella realitad. Pür ussa jeu me sto miravigliar, che nus Romanschs dis-
currin tudesch, cur nus vegnin insembel. Romansch, romansch sco nus dis-
currin qua, quei capin nus tots senza negüna difficultad. Curascha dunque,
15 ils bisögns cun urgents, las forzas sun er avant maun; nus arrivein cert
cun il temps, cun premura et activitad al intent.

[p. 9] Dopo quest votum la radunanza concludet la fundaziun della
societad rhæto-romana e çernet ün comité, il qual dovet elaborar in aschi
cort temps sco possibel ün project de statuts per l' organisaziun della so-
20 cietad, e medemamein er fixar ün thema per la discussiun nella radunanza
proxima. Nel comité füttan elets: ils sgrs. profs. Nuth, Sgier, Bühler,
Largiadèr, directur del seminari de magisters e cons. naz. Dr. And. R. Planta.
Quest comité subit se constituit e nomnet per siu president prof. Nuth,
per actuar prof. Bühler, per archivar e bibliothecar prof. Sgier.

25 Il comité concepit speditivamein ün project de statuts per la societad
e radunet allura quella il 1 d. Mars 1863. Cun excepziun della Domlesca
eran totas contradas romanschas rappresentadas, et ün discurriva nella dis-
cussiun in tots divers dialects. La radunanza acceptet ils statuts proposts
dal comité.

CASPAR DECURTINS.

Plaid, tenius el cussegl gron ils 25 de Matg, 1887.

(Ineditum nach dem Autograph des Redners.)

30 Perduvien, sch' jeu plaidel en romansch sur ina questiu, che partegn
tier al pievel romansch e tuca ses interess vials.

Duront che auters stadis vegnan muventai da vehements combats pervia
de lungatg e nationalitad han las treis natiuns, unidas en las treis ligias,
manteniu la pasch la pli perfetga. Il sentiment per libertat e giustia ei staus
35 ferm avunda per procurar a scadina siu dretg. Garantescha gie nossa constitutiun

als tudestgs, talians e romonschs il dretg de cultivar e plidar il lungatg mumma e de far diever de quel en baselgia, en casa cumin et en casa de scola.

Deplorablamein ha ei muncau als romonschs las forzas socialas e politicas per seunir egl cuors dil miez temps tier ina unitat politica e dar a lur nationalitat e lungatg ina basis solida. Gia la reformaziun ha anflau 5 il romonsch dividius en dus dialects principals, seformai sper ils flums grischuns. L'uniun de Vazerol e la lutga gloriosa della Tgavalaina han bein uniu ils umens sper il Rhein e sper igl Inn, mo buca scafiu in lungatg de scartira per ils romonschs dellas treis ligias.

Suenter Pader Placi a Spescha ei professor Gion Antoni Bühler staus 10 gl'emprem, che ha exprimiu vigurusamein l'jdea della uniun romonscha. Perschuadius, che mo l'uniun la pli stretga sapi preservar ils romonschs della smanatschonta ruina, ha Bühler duront ina retscha ded ons cun in jdealismus rar et ina perseveronza admirabla luvrau per l'uniun dils romonschs e la regeneraziun dil lungatg mumma. Nunemblideivels restan ses merets sco 15 poet de canzuns melodiusas, auctur capavel de historias popularas, fundatur della societad raetoromonscha.

En siu entusiasmus per il romonsch ha Bühler maniau de saver scafir in lungatg de scartira prenent ord ils dialects differents las expressiuns adequatas e seaproximont adina pli e pli al plaid original latin. 20

Deplorablamein ha Bühler emblidau, ch'ei ha duvrau la lavur de generaziuns, il sforz de tschentanners per far crescer il lungatg de scartira dils pievels differents. Mo tras quei ch'in dialect en consequenza de relaziuns oeconomicas e politicas ha anflau ina pli intensiva cultivaziun litterara, ha aschia obteniu la hegemonia sur ils auters dialects, ei tal plaunsiu vegnius 25 il lungatg de scartira. Naturalmein han ils aucturs, che scrivevan en quei dialect, sesurviu d'expressiuns valentas e plaids adatai ord ils auters dialects. Ina gada lungatg de scartira, che ha victorisau, ei tal vegnius enrichius cun il meglier ord ils differents auters dialects. Aschia ei carschiu organicamein il lungatg de scartira dellas naziuns differentas, mo nagliu ei 30 quel staus l'ovra dina aunc aschi recha e vigurusa individualitat.

Ins auda savens tier nus a citar sco prova din lungatg fusionau il lungatg de scartira della Serbia e della Rumenia. Ei glei a nus buca dretg capeivel, pertgei ins citescha quels dus exempels; mo ina gada numnai, vulein nus mirar, en con lunsch els han entgina valur sco perdetga per il 35 lungatg de scartira fusionaus ord ils differents dialects.

Il lungatg de scartira della Serbia ei il product della pli recha activitat litterara en in dialect tras differents tschentanners. La regeneratiun gloriosa della litteratura serbica ei vegnida manada neutier tras in studi profund della poesia dil pievel et eis ei il meret immortal de Vuk Stefanović 40 Karadžić de haver insistiu sisu, ch'ins scrivi il lungatg sco ins plaida quel,

Era la litteratura dils Rumens ei carschida organicamein tras ils tschentanners et il lungatg de scartira ei nuot meins ch' il product d' ina fusiun arbitraria. Dapi in per decenis havevan perderts empruau de schubergiar il lungatg da plaids jasters et aproximar quel pli e pli alla 5 mumma latina. Encunter quei purismus malsaun et in latinismus nunmotivau ei els anno 60 sesalzada la societad Junimea, componida da poets talentus e litterats distingui. Quella societad ha dumondau, ch' ins regenereschi la litteratura ord il scazi rech dil lungatg plidau e della tradiziun dil pievel. Cun vigur rara ha ella en cuort temps, schlargiont las reglas fatas et 10 antiquadas, manau neutier ina nova fluriziun della litteratura rumena.

Els vesan, mes Signurs, ch' ei vegn cheu cun sucsefs combattiu in system, il qual ins glorifichescha tier nus sco la tschema dil progress.

Ieu plidassel buc en Lur cussegl sur il lungatg fusionau, il fretg dellas lavurs stentusas din um, ch' ei vegnius grischs en il combat per il 15 romonsch, sch' il romonsch fusionau vegness buca docius cun ina exclusivadat deplorabla egl seminari de scolasts. Instrui solettamein egl romonsch fusionau, senza haver caschun de leger ils aucturs el lungatg plidau, deigen ils scolasts giuvens dar scola en in lungatg, ch' ils affons capeschan buc. Als affons della Surselva e della Engiadina ei il lungatg fusionau in lungatg 20 jester. Senza instructiun el lungatg plidau e nunsavent scriver il lungatg fusionau, cala bein enqual scolast de dar instructiun en il romonsch e seomia quel cun il tudestg. Enstagl fortificar il romonsch en siu combat cun il germanismus, spossa l' instrucziun en il lungatg fusionau la schiglioc aschi difficila defensiun dil romonsch.

Ieu vi buca tractar pli alla liunga las experiencias peniblas, ch' ins ha fatg da quellas vards e mo constatar, che nagin scolast en la Surselva instruescha el lungatg fusionau. Els capeschan, che sut talas circumstanziadas sesaulza tier ils romonschs de quella e tschella aua il clom ramurus ei deigi vegnir dau el seminari l' instrucziun el lungatg plidau, destinont in in- 30 structer per il ladin et in per il sursilvan. Quei giavisch ha la conferenza dils scolasts sursilvans a Vella unanimamein exprimiu.

Sco il Ziller observa cun raschun eis ei nezessari, ch' igl affon obtegni sia emprema instrucziun egl lungatg mumma, sche siu svilup organic deigi buca vegniir interuts cun don et aschia tschentel en interess della scola 35 romonscha e dil romonsch sez la proposiziun:

L' instrucziun el lungatg romonsch deigi vegnir dada el seminari scolastic els dus dialects principals: sursilvan e ladin, aschia ch' ils scolars della Surselva, Sutselva e Sursess visetan l' instrucziun el dialect sursilvan, ils scolars della Engiadina, Bergugn e Val Mustair l' instrucziun el ladin.